

O Ísaiovi

Přehled obsahu:	§§
Poznámky o Ísaiově životě a díle	(1)
Srovnání Ísaiova a Lýsiova stylu a příklady z obou autorů	(2-13)
Obsahová stránka Ísaiových řečí ve srovnání s Lýsiem	(14-16)
Příklad z Ísaiovy řeči (<i>Pro Euphiletu</i>)	(17)
Dodatek o ostatních řečnících	(18-20)

- § 1** Ísaios byl učitelem Démosthenovým a zvláště díky tomu se stal dobře známým. Jak vyprávějí někteří, byl původem Athéňan, ale jak píšou jiní, pocházel z Chalkidy.⁹⁰ Vrcholu dosáhl po peloponnéské válce, jak soudím z jeho řečí, a žil až do vlády Filipovy. Nedokážu ale uvést přesný čas narození ani smrti tohoto řečníka. Nemůžu nic říct ani o životě, který vedl, nebo o jeho politických názorech, zda dával přednost nějakému druhu samovlády, nebo ústavnímu zřízení, a ani nic dalšího, protože žádnou takovou zprávu jsem nenašel. Ani Hermippos,⁹¹ který napsal životy Ísokratových žáků a u ostatních osob je přesný, neřekl totiž o tomto řečníkovi nic než toto dvojí – že studoval u Ísokrata a že byl učitelem Démosthenovým.
- § 2** Zbývá tedy pohovořit o jeho řečnických zásadách a schopnostech a o tom, jakého užíval stylu. Specializoval se pouze na jediný řečnický druh, a to na řeči soudní, a těm se věnoval naplno. Většinou napodoboval styl Lýsiův, a kdyby člověk nebyl dobrým znalcem obou řečníků a neměl s nimi velkou zkušenost, u mnoha řečí by poznal jen stěží, komu z nich patří. Budou ho plést údaje o autorství v jejich titulech, protože nejsou vždy správné, jak ukazují v jednom ze svých spisů.⁹² Podobnost Ísaiova a Lýsiova charakteru není ale ve skutečnosti dokonalá. Oba vykazují často nemalé rozdíly jak po stránce stylu, tak ve zpracování obsahu. Je tedy snad už načase říct, jaký na ně máme názor. Protože se

⁹⁰ Podání o athénském původu se připisuje Hermippovi ze Smyrny (viz pozn. 91), tradice o původu chalkidském gramatikovi z 1. stol. př. Kr. Démétriovi z Magnésie.

⁹¹ Hermippos ze Smyrny (3. stol. př. Kr.), peripatetický gramatik, napsal životopisy zákonodárců, filozofů a básníků (mj. též spis *O Ísokratových žácích*), důležitý pramen pro Plútarcha a Diogena Láertia.

⁹² Dionýsios odkazuje na nám neznámý spis, který se nedochoval, nebo nemusel být ani napsán.

Ísaios Lýsiovi podobá spíše stylem, začnu od něho a vysvětlím, v čem je jeho stylu podobný a v čem se od něho liší.

§ 3 Ísaiova mluva je neméně čistá, přesná a jasná, neméně obyčejná, názorná a stručná, neméně přesvědčivá, výstižná a vhodná k tématům, a o nic hůře uzpůsobená pro soudní spory než mluva Lýsiova. V tom jsou od sebe k nerozeznání. Navzájem se zřejmě liší v následujícím. Lýsiova mluva je jednodušší a lépe přizpůsobená charakterům mluvčích, její synthesis je přirozenější, má prostší figury a oplývá značnou příjemností a půvabem. Mluva Ísaiova se bude zdát naproti tomu umělejší a přesnější než Lýsiova, v synthesi trochu propracovanější a rozčleněná rozmanitými figurami; půvabu se jí nedostává, což ale nahrazuje převahou stylistické síly, takže je skutečně jakýmsi pramenem Démostenových předností. Tím se tedy vyznačuje Ísaiova mluva; po věčné stránce najdeme následující rozdíly. U Lýsia neuvidíme mnoho vynalézavosti ani v tematickém rozdělení, ani v řazení úsudků, ani v jejich provedení. Je totiž přímočarý. U Ísaia zjistíme, že pracuje už přesněji a dovedněji. Užívá narážek a předjímek a důmyslnějších rozdělení a staví je tam, kde je to pokaždé možné.⁹³ Důkazy rozvádí do velké šíře a zpestřuje řeči střídáním bojovných a emocionálních figur. Očerňuje protivníka, lstí získává soudce a všemi prostředky se snaží pomoci klientovi v projednávané záležitosti.

§ 4 Aby se rozdíl obou řečníků ukázal jasněji, použiji příměru z výtvarného umění. Starobylé obrazy bývají provedeny jednoduchými barvami a nemají žádné pestrobarevné odstíny, mívají však ostré obrysy a tím skýtají mnoho půvabu. Pozdější obrazy jsou po stránce obrysů horší, ale jsou propracovanější, protože je zdobí hra světla a stínu a na síle jim dodává množství odstínů. Těm starobylejším se tedy svou prostotou a půvabem podobá Lýsiás, Ísaios těm propracovaným a umělečtějším. U svých současníků byl Ísaios pověstný svými triky a kličkami a jako muž schopný vymýšlet řeči ve prospěch horší strany. Kvůli tomu ho také obviňovali. Ukazuje to podle mého názoru Pytheás,⁹⁴ jeden ze starých řečníků, v žalobě proti Démostenovi. Když totiž řekl, že Démostenés je ztělesněním veškeré lidské ničemnosti a špatnosti, dodává k tomu jako na přitíženou, že zhltnul celého Ísaia i s jeho řečnickým uměním. Ani jeden z nich neměl tuto špatnou pověst pro nic za nic. Mně se opravdu Ísaiovy a Démostenovy řeči zdají být vzhledem k své velké umělosti podezřelé, i když jsou

⁹³ Text je nejistý. Překládám podle smyslu ve znění zvoleném Usherem: τίθησιν ἐν οἷς δίδωσι χωρίον ἕκαστον. Čtení preferované v edici Usenera a Radermachera (τίθησιν ἐν οἷς δίδωσι χῆρσιν ἕκαστον) by mohlo v překladu znít: »staví je tam, kde každé dává užitek«.

⁹⁴ Pytheás, athénský řečník, mladší současník Démostenův. Podle PLÚTARCHA, *Demosth.* 8,4, s. 287,19–22 (Ziegler), kritizoval Pytheás Démosthena za to, že přednášel řeči předem příliš připravené; říkal prý o něm, že jeho argumenty páchnou po knotu.

třeba sepsány o pravdivých a spravedlivých tématech, zatímco řeči Ísokratovy a Lýsiovy nade vše spravedlivé a pravdivé, i kdyby náhodou to, co se v nich projednává, takové nebylo, protože svým stylem neprozrazují žádný zlý úmysl, ale jsou jaksí poctivé a jednoduché.

§ 5 Tohle jsou po mém soudu odlišnosti, podle nichž by člověk mohl řeči Ísaiovy a Lýsiovy snadno rozeznat. Správnost mého názoru bude moci každý posoudit a zkoumat přímo na příkladech. Začnu od pravidel týkajících se mluvy. Existuje Ísaiova řeč za jakéhosi přistěhovalce Eumathea, který byl v Athénách peněžníkem. Když se ho snažil dědic po muži, který mu udělil svobodu, dostat zpět do otroctví, zastal se ho jeden z občanů a hájil ho. Zde je úvod této řeči:

Ἄνδρες δικασταί, ἐγὼ καὶ πρότερον Εὐμάθει τούτῳ ἐγενόμεν χρησίμος δικαίως καὶ νῦν, εἴ τι ἔστι κατ' ἐμέ, πειράσομαι συσσωζέειν αὐτὸν μεθ' ὑμῶν. μικρὰ δέ μου ἀκούσατε, ἵνα μηδεὶς ὑπολάβῃ ὑμῶν, ὡς ἐγὼ προπετεία ἢ ἄλλη τινὶ ἀδικία πρὸς τὰ Εὐμάθους πράγματα προσῆλθον. τριηραρχοῦντος γάρ μου ἐπὶ Κηφισοδότου ἄρχοντος καὶ λόγου ἀπαγγεληθέντος πρὸς τοὺς οἰκείους, ὡς ἄρα τετελευτηκῶς εἶν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, οὔσης μοι παρακαταθήκης παρ' Εὐμάθει τούτῳ, μεταπεμφόμενος τοὺς οἰκείους καὶ φίλους τοὺς ἐμοὺς Εὐμάθης ἐνεφάνισε τὰ χρήματα, ἃ ἦν μοι παρ' αὐτῷ, καὶ ἀπέδωκε πάντα ὀρθῶς καὶ δικαίως. ἀνθ' ὧν ἐγὼ σωθεὶς ἐχρώμην τε αὐτῷ ἔτι μᾶλλον καὶ κατασκευαζομένῳ τὴν τράπεζαν εἰσευπόρησα ἀργυρίου. καὶ μετὰ ταῦτα ἄγοντος αὐτὸν Διονυσίου ἐξειλόμην εἰς ἐλευθερίαν εἰδὼς ἀφειμένον ἐν τῷ δικαστηρίῳ ὑπὸ Ἐπιγένους. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐπισχίσω.⁹⁵

»Soudcové, už jsem tomuto Eumatheovi posloužil u soudu i dříve a nyní se ho ze všech sil pokusím zachránit společně s vámi. Poslechněte si mě chvílku, aby nikdo z vás nenamítl, že jsem se zapletl do Eumatheova sporu z ukvapenosti nebo nějaké nespravedlivé pohnutky. Když jsem byl za Kéfísodotova archontátu velitelem trojveslice a mé rodině ohlásili zprávu, že jsem prý přišel o život v námořní bitvě, měl jsem u tohoto Eumathea vklad. Eumathés si mou rodinu a přátele pozval, řekl jim o penězích, které jsem u něho měl, a všechny je poctivě a spravedlivě vyplatil. Když jsem se v pořádku vrátil, spřátelil jsem se s ním proto ještě více, a když si zřídil banku, přesunul jsem peníze k němu. Potom se ho Dionýsios snažil uvrhnout do otroctví, ale já jsem uhájil jeho svobodu, protože vím, že mu svobodu dal před soudem Epigenés. O tom už ale skončím.«

§ 6 Také Lýsiás napsal řeč, která hájí jakéhosi cizince žalovaného o dědictví. Kallimachos⁹⁶ jí dává titul *O Fereníkovi za Androkleidovo dědictví*. Na soudě byla

⁹⁵ ÍSAIOS, or. 8, fr. 1,1-3 (Roussel).

⁹⁶ Kallimachos z Kyrény (asi 320-240 př. Kr.), básník a knihovník alexandrijské

přednesena o mnoho let dříve než Ísaiova. Nejprve v ní člověk, který promlouvá za cizince jako obhájce jeho svobody, vysvětluje své důvody. Toto je její úvod:

Ἐναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταί, περὶ τῆς φιλίας τῆς ἐμῆς καὶ τῆς Φερενίκου πρῶτον εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μηδεὶς ὑμῶν θαυμάσῃ, ὅτι ὑπὲρ οὐδενὸς ὑμῶν πώποτε εἰρηκῶς πρότερον ὑπὲρ τούτου νυνὶ λέγω. ἔμοι γάρ, ὦ ἄνδρες δικασταί, ξένος ἦν Κηφισόδοτος ὁ τούτου πατήρ, καὶ ὅτε ἐφεύγομεν, ἐν Θήβαις παρ' ἐκείνῳ κατηγόμην καὶ ἐγὼ καὶ ἄλλος Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος, καὶ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ παθόντες ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν κατήλθομεν. ἐπεὶ δ' οὖν οὗτοι ταῖς αὐταῖς τύχαις ἐχρήσαντο καὶ φυγάδες Ἀθήναζε ἀφίκοντο, ἡγούμενος τὴν μεγίστην αὐτοῖς ὀφείλειν χάριν οὕτως οἰκειῶς αὐτοὺς ὑπεδεξάμην, ὥστε μηδένα γνῶναι τῶν εἰσιόντων, εἰ μή τις πρότερον ἠπίστατο, ὁπότερος ἡμῶν ἐκέκτητο τὴν οἰκίαν. οἶδε μὲν οὖν καὶ Φερένικος, ὦ ἄνδρες δικασταί, ὅτι πολλοὶ λέγουν εἶσιν ἐμοῦ δεινότεροι καὶ μᾶλλον τοιούτων πραγμάτων ἔμπειροι, ἀλλ' ὅμως ἡγεῖται τὴν ἐμὴν οἰκειότητα πιστοτάτην εἶναι. αἰσχρὸν οὖν μοι δοκεῖ εἶναι κελεύοντος τούτου καὶ δεομένου τὰ δίκαια αὐτῷ βοηθῆσαι περιδεῖν αὐτόν, καθ' ὅσον οἶός τ' εἰμι ἐγὼ, τῶν ὑπ' Ἀνδροκλείδου δεδομένων στερηθῆναι.⁹⁷

»Zdá se mi nutné, soudcové, informovat vás nejprve o přátelství mezi mnou a Fereníkem, aby se nikdo z vás nedivil, že za nikoho z místních občanů jsem ještě nikdy nemluvil, a teď mluvím nejdříve za něho. Jeho otec Kéfísodotos byl totiž, soudcové, mým hostem a přítelem. Když jsme byli ve vyhnanství, přebývali jsme u jeho rodiny v Thébách já, i kdo chtěl další z Athéňanů, a než jsme se vrátili do své vlasti, dostalo se nám u nich veřejně i soukromě mnoha dobrodiní. Když pak postihl tentýž osud je a přišli jako vyhnanci do Athén, měl jsem za to, že jsem jim zavázán velikou vděčností, a tak jsem je přijal jako členy rodiny. Nikdo, kdo k nám přišel, pak nepoznal – pokud mu předtím něco nebylo známo –, kdo z nás ten dům vlastní. A také Fereníkός věděl, soudcové, že jsou mnozí schopnější řečníci než já a zkušenější v těchto záležitostech, ale přesto se domníval, že moje přátelství je největší zárukou. Bylo by mi hanba, jestliže mě žádá a prosí, abych mu dopomohl k právu, nezabránit ze všech svých sil tomu, aby ho připravili o dědictví po Androkleidovi.«

- § 7** Čím se tedy tyto úvody od sebe liší? Lýsiovo zahájení je příjemné, a to především proto, že se v něm hovoří tak přirozeně a jednoduše: Ἐναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταί, περὶ τῆς φιλίας τῆς ἐμῆς καὶ τῆς Φερενίκου πρῶτον εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς [»Zdá se mi nutné, soudcové, informovat vás nejprve

knihovny. Provedl její katalogizaci a zabýval se otázkami autorství a autenticity děl řeckých autorů.

⁹⁷ LYSIÁS, fr. 120 (Scheibe).